

УДК 94:32.019.5(477.75):(438)

Микола ТУРАНСЬКИЙ*підполковник, ад'юнкт**Національної академії Сухопутних військ**імені гетьмана Петра Сагайдачного**ORCID.org/0000-0003-0200-0998**turanskijmikola@ukr.net**DOI: 10.33402/up.2019-12-194-204***Андрій ХАРУК***доктор історичних наук, професор,**завідувач кафедри гуманітарних наук**Національної академії Сухопутних військ**імені гетьмана Петра Сагайдачного**ORCID.org/0000-0003-3459-1657**andrij.kharuk@gmail.com**DOI: 10.33402/up.2019-12-194-204*

ГІБРИДНА ВІЙНА РОСІЇ ТА АНЕКСІЯ КРИМУ: ОЦІНКА ПОЛЬСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ

У статті висвітлено анексію Кримського півострова в рамках гібридної війни Російської Федерації проти України у роботах польських дослідників. Наголошується на ключовій ролі інформаційної складової гібридної загрози. Методологічною основою є принципи історичного пізнання – науковості, комплексності, об'єктивності, які зумовлюють аналіз наукових видань у зв'язку із суспільно-політичними та соціально-економічними подіями. На підставі розгляду праць вітчизняних та польських науковців проаналізовані особливості російської інформаційно-психологічної операції з інкорпорації Кримського півострова, приділена увага фактам перекручування подій і маніпулювання свідомістю суспільства. Автор ставив за мету проаналізувати сучасну та майбутню парадигму розвитку воєнно-політичної обстановки в Україні та Європі. Перспективи подальших досліджень мають бути спрямовані на доповнення знання про сукупність чинників різноманітних впливів Росії на країни пострадянського простору, а також про перебіг подій на теренах Автономної Республіки Крим, виявлення тенденцій російської інформаційно-психологічної експансії та протидії їй у контексті інформаційної безпеки.

Проаналізовані праці польських дослідників підтверджують: нині виразно проглядається тенденція підвищення ролі інформаційного ресурсу держави і його стратегічного значення у загальній системі оборонного потенціалу. Якщо 2014 р. загальною

помилкою більшості науковців та експертів було вважати, що об'єктом гібридних атак є саме Україна, то через п'ять років гібридної агресії стає зрозумілим, гібридна війна «по-російськи» не в меншій мірі застосовується і проти країн Заходу. Об'єктами гібридних атак Кремля стають європейські демократії, і метою Москви тут є руйнування зсередини європейської і євроатлантичної єдності. Польща відіграє важливу роль у підтримці політики ЄС стосовно збереження санкцій щодо Росії, що є ключовим інструментом стримування подальшої ескалації гібридних дій проти України. Нагальна потреба виникає у дослідженні всього спектра проблем, які стосуються інформаційно-психологічного протиборства, технологій пропаганди і контрпропаганди.

З огляду на актуальність і практичну значущість проблеми, подальші дослідження доцільно здійснювати у напрямі розроблення комплексних матеріалів з історії гібридних воєн з істотним акцентом на розгляді інформаційно-психологічної операції з анексії Криму.

Ключові слова: гібридна війна, російська експансія, інформаційний вплив, анексія, Крим, пропаганда.

У світлі сучасних політичних подій важливо зрозуміти, як сприймаються Росією країни колишнього СРСР, які завдання ставить перед собою кремлівська влада і це може вплинути на сучасну розбудову світу. Передумови і перебіг анексії Кримського півострова Російською Федерацією (РФ) у 2014 р. вимагають поглибленого дослідження війни нового типу – гібридної, чільне місце в якій займають інформаційно-психологічні операції. Широкомасштабна інформаційна агресія продовжує бути головним інструментом Російської Федерації у боротьбі за свої геополітичні цілі. Відтак незаперечною є актуальність дослідження і всебічного осмислення інформаційно-психологічної боротьби РФ за власні інтереси, її місця у воєнних конфліктах сьогодення та відображення у відповідних наукових дослідженнях природи цього явища в ракурсі як історії, так і багатьох інших гуманітарних наук.

Проблематика гібридних воєн висвітлювалася багатьма українськими та зарубіжними науковцями. Аналізуючи публікації українських і польських науковців, присвячені гібридній війні та її інструментарію; бачимо, що база праць з історії гібридних та інформаційних воєн є досить репрезентативною. Втім, увага дослідників щодо інформаційно-психологічних впливів у російській гібридній війні проти України охоплює не всі аспекти цього питання.

Найгрунтовнішими у цій царині можна вважати праці Є. Магди¹, П. Гай-Нижника², І. Рушенка³, В. Горбуліна⁴, Ю. Радковця⁵. Серед ознак гібридної війни науковці виокремлюють інформаційно-психологічний вплив, спрямований на дестабілізацію обстановки всередині держави-противника⁶. Події в Україні рельєфно висвітлюють надзвичайну присутність інформаційного чинника. До інформаційної складової гібридної війни звертаються Г. Почепцов⁷, Я. Жарков і В. Петрик⁸, М. Гетьманчук⁹, В. Гулай¹⁰.

Серед польських дослідників цієї проблематики відзначимо М. Войновсько-го¹¹, А. Лельонека¹², І. Дарчевську¹³, Д. Матерняка¹⁴.

¹ Магда Є. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків: Віват, 2015. 304 с.

² Гай-Нижник П. Російсько-українська війна: особливості розв'язання військово-політичного конфлікту на Сході і Півдні України за сучасних геополітичних умов. *Українознавство*. Київ. 2016. № 4(61). С. 103–121; Гай-Нижник П. Окупація та анексія Криму Російською Федерацією у 2014 р. як акт агресії проти України: перебіг вторгнення і свідчення міжнародного злочину. *Гілея*. Київ. 2017. Вип. 113. С. 110–124; Гай-Нижник П. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики. Київ: «МП Леся», 2016. 586 с.

³ Рушенко І. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога. Харків: ФОП Павленко О.Г., 2015. 268 с.

⁴ Горбулін В. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. *Стратегічні пріоритети*. Київ. 2014. № 4(33). С. 5–12.

⁵ Радковець Ю. Ознаки технологій «гібридної війни» в агресивних діях Росії проти України. *Наука і оборона*. Київ. 2014. № 3. С. 36–42.

⁶ Туранський М. Інформаційно-психологічні операції в гібридній війні: історіографічний аспект. *Вісник Черкаського університету*. Серія: Історичні науки. 2018. № 1. С. 111–121.

⁷ Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. Київ. Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 497 с.

⁸ Інформаційно-психологічне протиборство (еволюція і сучасність): монографія / Я. Жарков та ін. Київ: ПАТ «Віпол», 2013. 248 с.

⁹ Гетьманчук М. «Гібридна війна» Росії проти України: інформаційний аспект. *Військово-науковий вісник*. 2017. Вип. 2. С. 296–307.

¹⁰ Гулай В. Загрози інформаційно-психологічній безпеці особи в реаліях інформаційно-психологічної війни як складової «гібридної війни» Російської Федерації проти України. *Військово-науковий вісник*. 2016. Вип. 1. С. 233–244.

¹¹ Wojnowski M. Mit «wojny hibrydowej». Konflikt na terenie państwa ukraińskiego w świetle rosyjskiej myśli wojskowej XIX–XXI wieku. *Secretum. Służbe specjalne, bezpieczeństwo, informacja*. 2014. Nr 2. S. 7–18.

¹² Lelonek A. Wojna informacyjna, operacje informacyjne i psychologiczne: pojęcia, metody i zastosowanie. *Potencjał Słowa*. Międzynarodowe stosunki i komunikacja: stan i perspektywy. Warszawa; Lwow. 2016. S. 68–91.

¹³ Darczewska J. Rosja zbroi się do «wojny informacyjnej» z Zachodem. *Biuletyn kwartalny*. Centrum operacyjno-analityczne. 2014. Nr. 9. S. 3–8.

¹⁴ Materniak D. Wojna informacyjna: nowy charakter zagrożenia a możliwości reagowania. *Potencjał Słowa*. Międzynarodowe stosunki i komunikacja: stan i perspektywy. Warszawa; Lwow. 2016. S. 146–156.

Враховуючи недостатній рівень висвітлення в історіографії інформаційно-психологічної операції з анексії Росією Автономної Республіки Крим, метою статті є представлення поглядів польських дослідників у дискурсі проблем гібридної війни та інформаційно-психологічного протистояння, зокрема їхня оцінка інкорпорації Криму РФ.

Об'єктом спеціальних воєнно-історичних досліджень проблематика гібридних воєн стала відносно недавно, а через анексію РФ Кримського півострова її значення ще більше зросло. Увага польських дослідників до конфліктів гібридного типу значно посилилася після усвідомлення того, як російські спецслужби діяли в Україні. В історіографії польських розвідок з цієї тематики можна виділити наступні групи: 1) праці, в яких розглядаються загальні проблеми і технології гібридної війни; 2) матеріали, які містять питання інформаційного та психологічного протистояння; 3) дослідження, що стосуються безпосередньо проявів російської гібридної війни в Україні та висвітлюють анексію Криму.

Науковці розглядали питання сучасних воєнних конфліктів у дискурсі проблематики гібридних воєн ще до кримських подій 2014 р. Після анексії півострова тема сучасних воєнно-політичних загроз у світі стає однією з першорядних, оскільки військово-політична експансія пострадянської Росії проти України має всі ознаки гібридної війни.

Експансію Москви на українських теренах варто розглядати у контексті загальної агресивної неоімперської політики РФ, адже в історичній пам'яті росіян домінують погляди імперської вищовартості порівняно з іншими народами. З приходом до влади В. Путіна новою російською державною ідеологією стає самодостатність, силове домінування на пострадянському просторі, відверто агресивна антизахідна риторика і політика, конфронтація зі світовими центрами впливу (США, ЄС, НАТО), коли боротьба проти «зовнішніх ворогів» стає головним стимулом мобілізації суспільства, прагнення до переформатування усталеного світового устрою. Могутня Росія із власним поглядом на міжнародні відносини, яка має можливість відстоювати власні національні інтереси і цінності, безперечно, менш вигідна для існуючих центрів сили, – вважає директор Центру воєнно-політичних досліджень при Інституті міжнародних відносин МЗС Росії Олексій Подберезкін (Алексей Подберезкин)¹⁵.

Польща і українсько-польські відносини також потрапляють до кола імперських інтересів російської влади. 4 червня 2014 р. Президент Республіки Польща Б. Коморовський у посланні до Національних зборів відзначив, що події в Україні показують: сучасні загрози мають неklasичний, гібридний характер, а отже, з метою підвищення стратегічної стійкості Польщі до агресії важливо об'єднати зусилля по зміцненню і невійськової безпеки¹⁶.

Відомий історик Міхал Войновський (Michał Wojnowski) пропонує розглядати анексію Криму не через створену на Заході парадигму гібридної війни, а як суто

¹⁵ Подберезкин А. И. Военные угрозы России. Москва: МГИМО-Университет, 2014. С. 139.

¹⁶ Кукуруз О. Інформаційна політика президентів Російської Федерації і Республіки Польща щодо України. *Studia Politologica Ucraino-Polona*. 2018. Вип. 8. С. 47.

російський метод ведення воєнних конфліктів¹⁷. З приводу терміна «гібридна війна» навіть сьогодні точиться чимало дискусій. Так, Засновник Центру дослідження Росії Дмитро Богущ наводить слова М. Кофмана (Michael Kofman) про те, що «тепер гібридною війною називають будь-які дії Росії – від пропаганди до конвенційних бойових дій... Анексія Криму – це класична, як за підручником операція з підготовки конвенційного вторгнення... Ніякої гібридної війни в Криму не було»¹⁸. М. Войновський аналізує, як західні, так і російську концепції гібридної війни, зауважуючи при цьому, що визначення «гібридна війна» не має усталеного значення і викликає суперечки серед експертів. Водночас всі вони погоджуються з тим, що головними рисами такої війни є перевага немілітарних засобів її ведення і потужний інформаційно-пропагандистський характер.

До початку російсько-українського конфлікту, відзначає М. Войновський, під «гібридною війною» більше розуміли партизанські методи ведення бойових дій. Не випадково часопис «Независимое военное обозрение» 2015 р. навів слова директора московського Центру аналізу стратегії і технології Р. Пухова про те, що в Криму Росія не застосовувала жодних нових тактичних засобів. Саме з початком російської експансії в Україні з'явилося розуміння гібридної війни, перш за все, як війни інформаційно-психологічної, яка спрямована на перевагу пропагандистської складової. Детально розглядаючи т. зв. доктрину генерала В. Герасимова, М. Войновський робить висновок, що в ній акцент змістився на використання політичних, інформаційних, економічних та інших невійськових заходів поряд із використанням протестних настроїв населення. Науковець наголошує на відмінності поняття гібридної війни у «західному розумінні» від того, що продемонструвала Росія під час підготовки та анексії Криму. Водночас він підкреслює: для Польщі дії РФ в Україні також становлять небезпеку, адже у будь-який момент Кремль може знайти і в польській історії «межі спільної території». Україна і Польща мають головним чином тотожне розуміння безпекових викликів з боку Росії.

Ще у 2014 р. у доповіді «Від радянської спецпропаганди до сучасних концепцій війн інформаційних в Росії. До питання досліджень асиметричних конфліктів у ХХІ ст.», прочитаної для студентів Інституту міжнародних відносин М. Войновський охарактеризував методи проведення інформаційних воєн і засоби ведення інформаційної експансії у світлі російських геополітичних концепцій.

В іншій розвідці автор звернувся до підвалин теорії інформаційної війни в Росії¹⁹, водночас розглядаючи операцію РФ з підготовки анексії Криму як продукт інформаційно-психологічної війни, яка стала частиною російської політики у ХХІ ст.

Зауважимо, що більшість польських науковців погоджується з тим, що РФ розв'язала на території України саме гібридну війну. Так, Олександра Горжкович (Aleksandra Gorzkowicz) з Академії Сухопутних військ імені генерала Тадеуша

¹⁷ Wojnowski M. *Mit «wojny hibrydowej»*. Konflikt na terenie państwa ukraińskiego w świetle rosyjskiej myśli wojskowej XIX–XXI wieku.

¹⁸ Богущ Д. О. Інформаційні операції. Курс спеціальної підготовки. Київ, 2018. С. 17.

¹⁹ Wojnowski M. *Zarządzanie refleksyjne jako paradygmat rosyjskich operacji informacyjno-psychologicznych w XXI w. Przegląd bezpieczeństwa wewnętrznego*. 12/15.

Костюшка – представниця молодого покоління військових істориків у статті «Гібридна війна в Україні як приклад сучасних збройних конфліктів»²⁰ висвітлює генезис поняття «гібридна війна». При цьому вона акцентує увагу саме на гібридному характері російсько-українського конфлікту: «Коли має місце ситуація, в якій одна зі сторін визнає характер конфлікту міжнародним, а друга окреслює його як неміжнародний, можна говорити про гібридний конфлікт». Розглядаючи дії РФ щодо Криму А. Горжкович робить висновок, що вони цілком суперечили міжнародному праву.

Керівник наукового відділу Музею сухопутних військ в Бидгощі Лукаш Надольський (Łukasz Nadolski) у книзі «Зимова кампанія 2015 року в Україні» також звертається до подій гібридної війни в Україні (хоча мова йде не про Крим, а про бої на Донбасі). Він застерігає, що Польща та інші сусіди Росії мають бути готовими до потенційної агресії РФ і зробити висновки з українського досвіду. Вказане актуалізує Каміль Собчик (Kamil Sobczyk)²¹, коли підкреслює, що Європа повинна відігравати у цьому конфлікті ключову роль, інакше їй загрожує невідворотний регрес у справі власної безпеки.

Юліуш Сабак (Juliusz Sabak), експерт з безпеки, вважає: за п'ять років анексії Кримського півострова він став укріпленою, добре озброєною базою, яка має контроль над басейном Чорного моря. «Зелені чоловічки» – російський спецназ без розпізнавальних знаків – стали символом гібридної війни. Називаючи анексію Криму символом безпорадності Європи відносно РФ, він пише: «Лише у 1000 км від кордонів Польщі розташовані ці окуповані території». Водночас, на думку вченого, інкорпорація Криму призвела до того, що «Москва отримала Крим, але втратила Україну. Крим і Донбас сформували державність і національну свідомість України»²². Його стаття «Півдесятиліття окупації Криму і війни на Донбасі», опублікована на польському порталі defence24.pl, який спеціалізується з питань оборони, доводить, що важливим результатом російсько-українського конфлікту є зміцнення НАТО і ЄС, усвідомлення того, що Росія, як і раніше являє загрозу.

Сучасні засоби поширення інформації – радіо, телебачення, інтернет надали можливість Росії оперативно та безмежно впливати на українське населення протягом багатьох років, налаштовуючи окремі регіони України, а особливо Крим, на промосковську політику. Російські ЗМІ чинили інформаційно-психологічний вплив для створення необхідної установки на негативне сприйняття подій в Україні. Не випадково В. Цигічко (Виталий Цыгичко) наголошує на тому, що інформаційна зброя за наслідками застосування з повним обґрунтуванням може бути віднесена до нового роду зброї масового ураження²³.

²⁰ Gorzkowicz A. Wojna hybrydowa na Ukrainie jako przykład współczesnych konfliktów zbrojnych. *Rocznik Akademii wojsk lądowych*. 2017. 1(1). S. 150–160.

²¹ Sobczyk K. Konflikt na Ukrainie – porażka czy szansa dla Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony UE? *Bezpieczeństwo Narodowe*. 2015. № 1. S. 37–60.

²² Sabak Yu. Pół dekady okupacji Krymu s wojny w Donbasie. URL: Defence24.pl. (дата звернення 11.03. 2019).

²³ Цыгичко В. Оружие сродни ядерному. *Военно-промышленный курьер*. 2004. № 42 (59).

Своєрідною прелюдією до розгортання широкомасштабної інформаційно-пропагандистської кампанії в геополітичній стратегії В. Путіна стало специфічне висвітлення російськими ЗМІ історії Криму, етнонаціональних проблем півострова, правових підстав його відторгнення від України. Українська авторка О. Кукуруз підкреслює, що завданням російських ЗМІ, ініційованим Кремлем, було дискредитувати владу в Україні, особливо тих її представників, які не підтримують зв'язків з російською владою; підкреслювати значний спад в економіці України і показувати, що в Росії на тлі України все набагато краще; формувати імідж Росії як держави, яка піклується про права народу України; нагадувати історичні періоди, коли українці і росіяни мешкали в межах одного державного утворення, а відтак, подавати анексію Криму Росією і її зацікавленість південним сходом України як вимушені кроки російської влади по захисту інтересів і прав росіян і російськомовних жителів цих територій²⁴. На півострові будувалася потужна ідеологічна платформа, яка стала інформаційним плацдармом для анексії. За допомогою російських мас-медіа поширювалися конфронтаційні настрої, які вміло підживлювались та культивувались і, зрештою, створили сприятливі умови для інкорпорації Криму.

На прикладі експансії в український медіа-простір висвітлюють російську інформаційну війну проти України польські науковці Адам Лельонек (Adam Lelonek) і Дариуш Матерняк (Dariusz Materniak). Вони визначають основні напрями інформаційного протиборства, які РФ використовує проти України. Зокрема А. Лельонек розглядає концептуальні поняття інформаційної війни, акцентуючи увагу на інформаційних і психологічних операціях²⁵. Більшість досліджень сучасної інформаційної боротьби присвячені різноманітним складовим забезпечення інформаційної безпеки, проте поза увагою авторів залишається критичне осмислення інформаційно-психологічних операцій РФ на пострадянському просторі. Багато в чому його погляди збігаються з визначеннями відомого українського вченого Георгія Почепцова. Втім, Почепцов відзначає, що війна Росії і України вже перетнула межі суто інформаційної війни і стала війною сенсів. А. Лельонек звертає увагу на те, що головною помилкою політики Польщі щодо України є відсутність координації дій в інформаційному просторі.

Не випадково провідний ідеолог інформаційної боротьби в РФ Ігор Панарін (Игорь Панарин) вважає, що для реалізації проголошених російським керівництвом цілей потрібно створення потужних інформаційно-аналітичних та інформаційно-пропагандистських структур: «Примітно, що вітчизняне радіомовлення, за оцінками української сторони, створює загрозу «самостійності і незалежності»»²⁶. На його думку, Росії потрібно відродити потенціал механізму зовнішньополітичної пропаганди за кордоном. У світлі цього меседжу вагомою проблемою є те, що Росія

²⁴ Кукуруз О. Інформаційна політика президентів Російської Федерації і Республіки Польща щодо України. С. 46.

²⁵ Lelonek A. Wojna informacyjna, operacje informacyjne i psychologiczne: pojęcia, metody i zastosowanie. *Potencjał Słowa*. Międzynarodowe stosunki i komunikacja: stan i perspektywy. Warszawa; Lwow, 2016. S. 68–91.

²⁶ Панарин И. Инструмент внешней политики. *Военно-промышленный курьер*. 2008. № 32 (248).

намагається знайти польських науковців та журналістів, які будуть представляти її інтереси в своїй країні. Російська пропаганда нерідко ототожнює українців із «фашистами» і «бандерівцями», натискаючи на больові точки польсько-українських взаємин.

Польський науковець Д. Матерняк якраз акцентує увагу на цьому важливому елементі російської стратегії інформаційної війни, яка ведеться проти України²⁷, зокрема на діяльності міжнародної інформаційної телевізійної компанії «РТ» (раніше «Russia Today»). Зазвичай її програми постійно використовують методи «дозованої» інформації, подачу суміші фактів та особистих припущень, вибіркову інформацію, корисну лише Росії. Викривлення інформації відбувається за допомогою вилучення фактів із загального контексту, тенденційного коментування подій. Втрату Криму Д. Матерняк вбачає саме у занедбанні питань інформаційної політики.

До подій гібридної війни РФ проти України звертається Юлія Грохоцька (Julia Grochowska), котра констатує, що інформаційна війна Росії проти України далеко не скінчилась і варто очікувати, що РФ, накопичуючи військовий потенціал, буде й надалі здійснювати інформаційні атаки. Оскільки анексії Криму передували тривалі й масштабні заходи інформаційно-психологічного характеру, а занедбання питань інформаційної політики на державному рівні спричинило важкі наслідки для України, є сенс поглянути на неї як на державу, що стала жертвою інформаційної війни. Ю. Грохоцька робить спробу проаналізувати, наскільки НАТО і ЄС спроможні відповісти на виклики гібридної загрози.

Анджей Вільк (Andrzej Wilk), відомий фахівець з військових аспектів міжнародної безпеки, характеризує російське вторгнення як повзучу інвазію²⁸, коли з розгортанням масштабного інформаційного супроводу у суспільну свідомість вкорінюються спеціально створені міфи. При цьому наводить основні путінські тези: 1) в Україні відбулося незаконне, інспіроване Заходом захоплення влади націоналістами, фашистами та антисемітами; 2) хаос і руйнація державності в Україні є небезпекою для російськомовного населення в Криму та регіонах; 3) Крим, як і східні регіони України, є історично російськими землями, тому Росія має повне право повернути їх собі. Для росіян головна увага звертається на необхідність протидіяти деструктивній політиці Заходу, створення стратегічно вигідної позиції Росії з одночасним формуванням образу «ворога». У ФСБ розроблено проект дестабілізації ситуації в Криму; окремий цільовий бюджет виділено на комплексну інформаційну програму. Вказану реальну загрозу національній безпеці, яка сприяла підриву стабільності у державі та підготовці відокремлення частини території, тогочасна українська влада проігнорувала.

Для зарубіжної аудиторії підкреслювалася нездатність влади України вирішувати економічні й соціальні питання, її недемократичність. Образ України, який транслювали російські канали, став інструментом для того, щоб виправдати інтервенцію Росії.

²⁷ Materniak D. Wojna informacyjna: nowy charakter zagrożenia a możliwości reagowania. *Potencjał Słowa. Międzynarodowe stosunki i komunikacja: stan i perspektywy*. Warszawa; Lwow, 2016. S. 149.

²⁸ Wilk A. Czy Rosja jest potęgą militarną. *Wież*. 2015. 2(660). S. 30–39.

А. Вільк детально розглядає, як змінювалися російські збройні сили, відзначаючи технічні й структурно-організаційні зміни. Проте, питанням є: чи зможе Росія фінансово витримати такі темпи мілітаризації.

Значний інтерес становить дослідження Іоланти Дарчевської (Jolanta Darczewska)²⁹, в якому подано характеристику російській теорії інформаційних воєн крізь призму кримських подій 2014 р. Дослідниця підкреслює, що за результатами аналізу інформаційно-психологічні операції РФ формували у громадян України відповідні соціальні і політичні настрої, які країна-агресор вміло використала у своїх інтересах. З боку російських ЗМІ здійснювалося формування у кримчан «особливої» самооцінки. Авторка зазначає, що під час кримської операції РФ продемонструвала світові можливості й потенціал інформаційних воєн. Її точка зору співпадає з поглядами українських аналітиків Національного інституту стратегічних досліджень³⁰.

Питома вага інформаційно-психологічної складової гібридної війни є дуже великою, адже основним об'єктом дії стає свідомість людини, а способами впливу на неї – маніпулювання, дезінформація, навіювання, переконання. Вказані способи широко використовувались як у свій час радянською пропагандою, так і сьогодні російськими пропагандистами. Політика маніпулювання тісно пов'язана з систематичною дезінформацією населення. Так, у лютому 2014 р. сюжети з Криму подавалися в комплексі з демонстрацією захоплених «неонацистами» західних областей України. Протягом збройного протистояння на Сході через російські ЗМІ та Інтернет передавалися дезінформаційні матеріали, які були спрямовані на дискредитацію українських силових структур. Отже, не можна забувати і про важливу складову гібридної загрози – ігнорування противником моральних та етичних обмежень під час застосування заходів гібридної війни.

Низка європейських, зокрема й польських аналітиків не вважають дії РФ гібридною війною, натомість серед українських науковців російсько-українська війна незаперечно визначається як гібридна. Подібні матеріали дають змогу не односторонньо аналізувати події, а збагатити результати дослідження альтернативними поглядами. Підсумовуючи дослідження польських науковців та експертів, слід наголосити, що критичне переосмислення історії сучасних конфліктів і локальних воєн відбулось на Заході у 1990-х роках, коли стає зрозумілим, що на зміну конвенційному веденню бойових дій приходить епоха використання нетрадиційної зброї – інформаційно-психологічної.

Нині багато західних держав мають безпекові пріоритети, сфокусовані на терористичних викликах, пов'язаних з конфліктами на Близькому Сході та у Північній Африці, водночас проблемою залишається стан усвідомлення ними російської інформаційної загрози і готовність діяти проти московської дезінформаційної діяльності. Саме тому вони схильні недооцінювати ризики, які чинна політика РФ становить для їх країн і Північноатлантичного альянсу.

²⁹ Darczewska J. Rosja zbroi się do «wojny informacyjnej» z Zachodem.

³⁰ «Активні заходи» СРСР проти США: пролог до гібридної війни: аналітична доповідь / Д. В. Дубов, А. В. Баровська, Т. О. Ісакова, І. О. Коваль, В. П. Горбулін / за заг. ред. Д. Дубова. Київ: НІСД, 2017. 52 с.

REFERENCES

Wojnowski, M. (2014). Mit «wojny hibrydowej». Konflikt na terenie państwa ukraińskiego w świetle rosyjskiej myśli wojskowej XIX–XXI wieku. *Secretum. Służbe specjalne, bezpieczeństwo, informacja*. (Vol. 2). 7-18 [in Polish].

Hai-Nyzhnyk, P. P. (2016). Rosijs'ko-ukrains'ka viyna: osoblivosti rozviazannia viyskovo-politychnoho konfliktu na Skhodi i Pivdni Ukrainy za suchasnykh geopolitychnykh umov. *Ukrainoznavstvo*, 4(61). 103-121 [in Ukrainian].

Hai-Nyzhnyk P. P. (2017). Okupatsiia ta aneksiia Krymu Rosiyskoiu Federatsieiu u 2014 r. yak akt agresii proty Ukrainy: perebih vtorhnennia i svidchennia mizhnarodnoho zlochinu. *Hileia*, 113, 110-124 [in Ukrainian].

Hai-Nyzhnyk, P. P. (2016). Agresija Rosii proty Ukrainy: istorychni peredumovy ta suchasni vyklyky. Kyiv [in Ukrainian].

Hetmanchuk, M. P. (2017). «Hibrydna viyna» Rosii proty Ukrainy: informatsijnij aspekt. *Vijs'kovo-naukovij visnyk*, 2, 296-307 [in Ukrainian].

Horbulin, V. P. (2014). «Hibrydna viyna» yak klucovyj instrument rosyjskoi geostratehii revanshu. *Stratehichni priorytety* 4(33), 5-12 [in Ukrainian].

Hulaj, V. V. (2016). Zahrozy informatsijno-psykhologichnij bezpetsi osoby v realiyakh informatsijno-psykhologichnoi viyny yak skladovoi «hibrydnoi viyny» Rosijs'koi Federatsii proty Ukrainy. *Vijs'kovo-naukovij visnyk*, 1, 233-244 [in Ukrainian].

Gorzkowicz, A. (2017). Wojna hybrydowa na Ukrainie jako przykład współczesnych konfliktów zbrojnych. *Rocznik Akademii wojsk lądowych*, 1(1). 150-160 [in Polish].

Darczewska, J. (2014). Rosja zbroi się do «wojny informacyjnej» z Zachodem. *Biuletyn kwartalny. Centrum operacyjno-analityczne*, 9, 3-8 [in Polish].

Dubov, D. V., Barovs'ka, A. V., Isakova, T. O., Koval', I. O. & Horbulin, V. P. (2017). «Aktyvni zakhody» SRSR proty SCHA: proloh do hibrydnoi viyny: analitychna dopovid / za zag. red. D. Dubova. Kyiv: NISD [in Ukrainian].

Zharkov, Ya. et al. (2013). Informatsijno-psykhologichne protyboresnvo (evolutsia i suchasnist). Kyiv: Vipol [in Ukrainian].

Kukuruz, O. (2018). Informatsiina polityka prezidentiv Rosiyskoi Federatsii i Respubliki Polshcha shchodo Ukrainy. *Studia Politologica Ucraino-Polona*, 8, 41-50 [in Ukrainian].

Lelonek, A. (2016). Wojna informacyjna, operacje informacyjne i psychologiczne: pojęcia, metody i zastosowanie. *Potencjał Słowa. Międzynarodowe stosunki i komunikacja: stan i perspektywy*. Warszawa; Lwow, 68-91 [in Polish].

Magda, E. V. (2015). Hibrydna viyna: vyzhyty i peremohty. Kharkiv: Vivat [in Ukrainian].

Materniak, D. (2016) Wojna informacyjna: nowy charakter zagrożenia a możliwości reagowania. *Potencjał Słowa. Międzynarodowe stosunki i komunikacja: stan i perspektywy*. Warszawa; Lwow. 146-156 [in Polish].

Podberezhkin, A. I. (2014). Voyennye uhrozy Rossii. Moskva: MGIMO-Universitet (in Russian).

Pocheptsov, G. G. (2015). Suchasny informatsiini viyny. Kyiv: Kyiv-Mohila academy [in Ukrainian].

Radkovets', Yu. (2014). Oznaky tekhnologii «hibrydnoi viyny» v agresyvykh diiah Rosii proty Ukrainy. *Nauka i oborona*, 3, 36-42 [in Ukrainian].

Rushchenko, I. P. (2015) Rosijsko-ukrainska hibrydna vijna: pohliad sotsioloha. Kharkiv: FOP Pavlenko O. [in Ukrainian].

Sabak, Yu. Pół dekady okupacji Krymu i wojny w Donbasie. Retrieved from <http://defence24.pl/pol-dekady-okupacji-krymu-i-wojny-w-donbasie-opinia> [in Polish].

Sobczyk, K. (2015). Konflikt na Ukrainie – porażka czy szansa dla Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony UE? *Bezpieczeństwo Narodowe*, 1, 37-60 [in Polish].

Turans'kiy, M. O. (2018). Informatsiino-psykhologichni operatsii v hibrydnyi viyni: istoriografichniy aspect. *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya: Istorychni nauky* [in Ukrainian].

Tsyhichko, V. (2004). Oruzhie srodni yadernomu. *Vojenno-promyshlenniy kur'er*. 3 noyabrya, 42(59) [in Russian].

Mykola Turanskiy, Andriy Kharuk. Russia's hybrid war and the annexation of Crimea through the eyes of Polish researchers

The article covers annexation of the Crimean peninsula in the framework of the hybrid war of the Russian Federation against Ukraine in the works of Polish researchers. Emphasizes the key role of the information component of the hybrid threat. The methodological basis is the principles of historical knowledge – science, complexity, objectivity, which determine the analysis of scientific publications in connection with socio-political and socio-economic events. On the basis of consideration of the works of domestic and Polish scientists, the peculiarities of the Russian information-psychological operation on the incorporation of the Crimean peninsula were analyzed, attention was paid to the facts of distortion of events and manipulation of the consciousness of society. The author aims to analyze the current and future paradigm of the development of the military-political situation in Ukraine and Europe. Prospects for further research should be aimed at supplementing the knowledge about the totality of factors of various influences of Russia on the countries of the post-Soviet space, as well as on the course of events in the territory of the Autonomous Republic of Crimea, identifying the tendencies of Russian information-psychological expansion and counteracting it in the context of information security.

The works of Polish researchers confirm that the tendency of increasing the role of the information resource of the state and its strategic importance in the overall system of defense potential is now clearly visible. In 2014, it was a common mistake of most scientists and experts to believe that only Ukraine is the target of hybrid attacks, however, after five years of hybrid aggression, it becomes clear that the hybrid war “in Russian” there is against the western countries also. The subject of the hybrid Kremlin attacks is European democracies, and Moscow's goal the destruction of within European and Euro-Atlantic unity. Poland plays an important role in supporting the EU's policy of maintaining sanctions on Russia, which is a key instrument to deter further escalation of hybrid actions against Ukraine. There was an urgent need for scientific research of problems relating to information and psychological confrontation, propaganda technologies and counter-propaganda. Given the relevance and practical importance of these issues, further research is advisable to carry out in the direction of development of complex materials on the history of hybrid wars, with a significant emphasis on the consideration of information-psychological operation on the annexation of the Crimea.

Key words: hybrid war, russian expansion, information influence, annexation, Crimea, propaganda.